

Lausuntopyyntö luonnoksesta valtioneuvoston mielenterveyden edistämisen periaatepäätökseksi

Lausuntopyynnön diaarinumero: VN/19189/2024

Johdanto

Sosiaali- ja terveysministeriön asettaman mielenterveysstrategian ministeriöiden välisen yhteistyöryhmän valmistelemissa luonnoksessa valtioneuvoston mielenterveyden edistämisen periaatepäätökseksi on päivitetty mielenterveyden edistämisen mukaan lukien itsemurhien ehkäisyn poikkihallinnolliset toimenpiteet vuosille 2024–2027 pääministeri Orpon hallitusohjelman mukaisiksi. Periaatepäätös on osa kansallisen mielenterveysstrategian toimeenpanoa. Työstä vastaa Mielenterveysstrategian ministeriöiden välinen yhteistyöryhmä, jonka tehtävänä on varmistaa sosiaali- ja terveydenhuollon ja muiden sektorien toimenpiteiden onnistunut yhteensovittaminen sekä mielenterveysstrategian tavoitteiden ja näkökulmien vieminen eri hallinnonalojen valmisteluun ja päätöksentekoon. Työryhmän tehtävänä on ollut päivittää laajassa sidosryhmäyhteistyössä mielenterveyden edistämisen eri hallinnonalojen toimet vastaamaan Orpon hallitusohjelman tavoitteita. Toimeenpanosta laaditaan myöhemmin erillinen toimeenpanosuunnitelma, joka tullaan tekemään yhteistyössä eri sidosryhmien kanssa.

Valtioneuvoston mielenterveyden edistämisen periaatepäätös on tarkoitus viedä valtioneuvoston hyväksyttäväksi vuoden 2024 lopulla.

Lausunnonantajan nimi ja yhteystiedot:

Pelastakaa Lapset ry – Rädda Barnen Koskelantie 38, PL 95, 00601 Helsinki
puh. +358 10 843 5000
info@pelastakaalapset.fi pelastakaalapset.fi

Veli Liikanen
Yhteiskuntasuhdejohtaja
veli.liikanen@pelastakaalapset.fi

Sonja Kekkonen
Vaikuttamistyön suunnittelija
sonja.kekkonen@pelastakaalapset.fi

Mielenterveyden edistäminen:

Pelastakaa Lapset ry kiittää mahdollisuudesta lausua luonnokseen valtioneuvoston mielenterveyden edistämisen periaatepäätökseksi. On ilahduttavaa, että periaatepäätösluonnoksessa mainitaan kansallinen lapsistrategia, Väkivallaton lapsuus -toimenpidesuunnitelma, valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelma sekä toimintaohjelma rasismien torjumiseksi ja hyvien väestösuhteiden luomiseksi. Näihin kaikkiin on kirjattu tavoitteita, jotka toteuttamalla edistämällä merkittävästi mielenterveystyötä lasten ja nuorten osalta. Tavoitteiden toteuttamiseen ja toimenpiteille täytyy turvata riittävät, aidot resurssit.

Mielenterveys pääomana:

Lasten ja nuorten mielenterveyden rakentuminen arjessa:

Pelastakaa Lasten työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991, LOS), asiantuntijatieto sekä lapsilta ja nuorilta saadut näkemykset ja kokemukset. YK:n lapsen oikeuksien sopimus velvoittaa Suomea laintasoisesti.

Pääministeri Orpon hallitus toteuttaa hallitusohjelman mukaisesti mittavia sosiaaliturvaan kohdistuvia säästöjä. YK:n lapsen oikeuksien komitea suositteli kesäkuussa 2023 antamissaan päätelmissä Suomelle, että valtio välttää sosiaaliturva-etuuksien leikkauksia, jotka vaikuttavat köyhyyden ja syrjäytymisen vaarassa oleviin lapsiin.

YK:n lapsen oikeuksien komitean mukaan talouskriisien aikanakin taantumuksellisia toimia voidaan harkita ainoastaan silloin, kun kaikki muut vaihtoehdot on arvioitu ja on varmistettu, että vaikutukset kohdistuvat viimeisenä lapsiin ja erityisesti haavoittuvassa asemassa oleviin lapsiin. Mielenterveys ja hyvinvointi rakentuvat tavallisessa arjessa. Hallituksen tehtyjen ja tulossa olevien säästötoimien myötä monen lapsen ja nuoren arki on kriisiytymässä. Mielenterveyttä on mahdotonta edistää, jos emme edistä tavallista, hyvää arkea kaikille lapsille ja nuorille.

Pelastakaa Lasten vuosittaisessa Lapsen ääni -kyselyssä on jo useampana vuonna noussut esille erityisesti köyhyydessä elävien lasten ja nuorten mielenterveyden haasteet ja tarpeet saada itselleen ja perheelleen apua mahdollisimman matalalla kynnyksellä. Lasten ja nuorten mielenterveydessä on tapahtunut merkittävä käänne heikompaan suuntaan koronapandemian aikana.

Suomalaisessa kohorttitutkimuksessa (Solantaus ym. 2014) on osoitettu, että perheen käytettävissä olevien tulojen pienentyminen muodostaa merkittävän riskin lapsen mielenterveydelle lisäämällä aikuisten kokemaa stressiä ja aiheuttamalla negatiivisia muutoksia vanhempien mielenterveyteen, vanhempien väliseen suhteeseen ja vanhemmuuteen. Nämä vaikutukset ovat pitkäaikaisia ja ylisukupolvisia.

SOSTE (2023) on laskelmissaan todennut vuoden 2024 aikana indeksijäädytysten, työttömyysturvan ja asumistuen heikennysten lisäävän köyhyyttä noin 68 000 henkilöllä, joista 16 700 on lapsia. Vastaavasti THL (2023) on todennut sosiaaliturvaan kohdistettavien toimien lisäävän pienituloisuutta merkittävästi ja lisäävän eriarvoisuutta eri väestöryhmien välillä. Sosiaaliturvaan kohdistuvien muutosten ja heikennysten yhteisvaikutukset kohdistuvat monelta osin samoihin henkilöihin ja väestöryhmiin. Samaan aikaan palveluiden siirtyminen kunnista hyvinvointialueille ja hyvinvointialueisiin kohdistuvat säästötoimet vaikeuttavat oikea-aikaisten, tarpeellisten palveluiden saamista. Erityisesti mielenterveyteen liittyvissä kysymyksissä avun oikea-aikaisuus on tärkeää, jotta vältetään inhimillisesti ja taloudellisesti kalliimpia toimia.

Pelastakaa Lapset kehottaa huomioimaan YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentit nro. 4 (2003), nro. 7 (2006) sekä nro. 19 (2016), jotka kuvaavat lapsuudessa ja nuoruudessa koetun köyhyyden sekä perheessä koettujen vaikeuksien pitkälle, koko elämänkaaren yli, ulottuvia vaikutuksia. Yleiskommentit osoittavat, ettei lapsuudessa ole kyse vain hetkellisestä elämänvaiheesta, vaan ihmisen koko elämää ja hyvinvointia määrittävästä perustasta.

YK:n lapsen oikeuksien komitea painottaa, että erityisesti haavoittuviin ryhmiin kuuluvista lapsista ja nuorista on pidettävä huolta; köyhyydessä elävät, eri etnisiä ryhmiä edustavat, sateenkaarilapset ja -nuoret, lastensuojeluun eri syistä päätyneet nuoret.

Kouluterveyskyselyjen (2019 ja 2021) mukaan masennusoireet ja huoli omasta terveydestä ovat huomattavasti yleisempiä sateenkaarinuorilla, kuin muilla nuorilla. Sateenkaarinuoret jäivät muita useammin ilman tukea ja apua haasteisiinsa.

YK:n lapsen oikeuksien komitea nosti vuoden 2023 huomioissaan esille suomalaisen yhteiskunnan yhdenvertaisuuteen liittyviä ongelmia. Komitea piti myönteisinä rasmin vastaista ja hyvien väestösuhteiden toimintaohjelmaa, toimenpideohjelmaa kiusaamisen ehkäisemiseksi, kansallista romanipoliittista ohjelmaa (2023–2030) sekä vammaisia henkilöitä koskevaa toimintaohjelmaa.

Komitea oli kuitenkin syvästi huolestunut lapsiin ja nuoriin sukupuolen, iän, kielen, ja kansallisen tai etnisen alkuperän, maahanmuuttajataustan perusteella, vammaisiin lapsiin, sekä lesbo-, homo-, bi-, trans- ja intersukupuolisiin lapsiin kohdistuvasta jatkuvasta syrjinnästä ja kiusaamisesta.

YK:n lapsen oikeuksien komitea suosittelee, että Suomen valtio:

- tehostaa syrjinnän, kuten rotusyrjinnän, vihapuheen ja viharikosten, torjuntaa;
- voimistaa pyrkimyksiään parantaa sellaisten kohdennettujen politiikkojen ja ohjelmien vaikuttavuutta, joilla pyritään poistamaan lasten syrjintä kaikilta suomalaisen yhteiskunnan aloilta ja kaikista yhteiskuntapiireistä, mukaan lukien kansalaisyhteiskunta, yhteisöt sekä itse lapset ja nuoret varhaisesta iästä alkaen;
- hyväksyy toimenpiteitä, joihin sisältyy yhdenvertaisuutta edistäviä tiedotuskampanjoita ja joiden avulla lisätään tiedotusvälineissä viestejä, jotka voivat osaltaan muuttaa ihmisten menettelyä ja käyttäytymistä, jotta saataisiin muutetuksi niitä sosiaalisia normeja, jotka edistävät syrjintää erityisesti sellaisten syiden kuin etnisen alkuperän, maahanmuuttajataustan, vammaisuuden, uskonnon, seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuoli-identiteetin, muiden muassa, perusteella.

Mielenterveysoikeudet:

YK:n lapsen oikeuksien komitea otti kesäkuussa 2023 kantaa Suomen kansalliseen mielenterveysstrategiaan ja itsemurhien ehkäisyohjelmaan. Komitea pitää myönteisenä, että mielenterveysstrategia ja itsemurhien ehkäisyohjelma on luotu, mutta pani huolestuneena merkille, että masennus, ahdistuneisuus ja itsensä vahingoittaminen ovat yleisiä lasten keskuudessa.

YK:n lapsen oikeuksien komitean suositukset Suomelle ovat, että valtio:

- antaa kiireellisesti asianmukaiset resurssit, panee täytäntöön mielenterveysstrategian, järjestää päihdehuollon palvelut sekä uudistaa lastensuojelulain;
- tehostaa lapsille tarkoitettuja mielenterveyspalveluja ja -ohjelmia muun muassa varmistamalla, että kouluissa, säilöönottotiloissa ja vankiloissa sekä kaikkien alueiden kunnissa on saatavilla terapiapalveluja; käytettävissä on riittävä määrä päteviä ammattihenkilöitä, kuten lapsipsykologeja ja lastenpsykiatreja, vastaamaan lasten mielenterveystarpeisiin oikea-aikaisesti; ja nämä palvelut, etenkin ennaltaehkäisevät ja varhaisen puuttumisen palvelut, sovitetaan erikseen tyttöjen, turvapaikanhakija- ja pakolaislasten, pienituloisten kotitalouksien, vammaisten lasten sekä lesbo-, homo- ja biseksuaalisten, transsukupuolisten ja intersukupuolisten lasten tarpeisiin;

- panostaa ennalta ehkäiseviin toimenpiteisiin, puuttuu lasten itsemurhien suuren määrän ja mielenterveysongelmien taustalla oleviin syihin ja varmistaa, että lasten näkökulma otetaan huomioon kehitettäessä heille tarkoitettuja palveluja näiden ongelmien ratkaisemiseksi;
- varmistaa, ettei lapsille määrätä lääkkeitä muun muassa ahdistuneisuuden, masennuksen, psykosomaattisten häiriöiden sekä aktiivisuuden ja tarkkaavaisuuden häiriön (ADHD) hoitamiseen, ellei se ole lääketieteellisesti ehdottoman tarpeellista ja ellei lapsen etua ole arvioitu yksilöllisesti, ja että lääkäreille, lapsille ja lasten vanhemmille annetaan asianmukaisesti tietoa muista kuin lääkinnällisistä vaihtoehdoista ja näiden lääkkeiden mahdollisista sivuvaikutuksista;
- tarjoaa mielenterveysongelmia kokevien lasten vanhemmille ja huoltajille yhteisöperustaista koulutusta ja tukea, kuten ajoittaisia kotikäyntejä.

Ihmisten tarpeiden mukaiset, laaja-alaiset palvelut:

Pelastakaa Lapset on tyytyväinen mielenterveysstrategian tavoitteenasettelusta, jossa korostetaan sitä, että palveluiden tulee vastata ihmisten tarpeisiin, muun muassa, että palvelut ovat asiakaslähtöisiä, ikä- ja kehitysvaiheeseen sopivia, saavutettavia, oikea-aikaisia, laadukkaita ja vaikuttavia; palvelut noudattavat yhdenvertaisuusperiaatetta ja otetaan huomioon ryhmät, jotka olisivat vaarassa jäädä eriarvoiseen asiaan. Nämä tavoitteet ovat YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen hengen mukaisia ja YK:n lapsen oikeuksien komitean Suomelle antamien suositusten ja huomautusten mukaisia.

Pelastakaa Lapset on tyytyväinen siihen, että hallitus edistää terapiatakuuta lasten ja nuorten osalta. Tarkoituksena on hallitusohjelman mukaisesti parantaa sosiaali- ja terveyspalveluiden saatavuutta ja vaikuttavuutta kehittämällä perustason palveluita esimerkiksi mahdollistamalla lasten ja nuorten yhdenvertaisen pääsyn lyhytterapiaan ja muihin vaikuttaviin psykososiaalisiin hoitoihin.

Hyvä mielenterveysjohtaminen:

Itsemurhien ehkäisy:

Tiivistelmä sisällöstä:

Pelastakaa Lasten työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991, LOS), asiantuntijatieto sekä lapsilta ja nuorilta saadut näkemykset ja kokemukset. YK:n lapsen oikeuksien sopimus velvoittaa Suomea laintasoisesti.

Mielenterveyden edistäminen vaatii monialaista, poikkileikkaavaa yhteistyötä. Tämä on todettu tyhjentävästi myös periaateohjelman luonnoksessa. Hyvän mielenterveyden perustana on hyvä arki, joka täytyy varmistaa kaikenlaisista taustoista ja olosuhteista tuleville ihmisille, erityisesti lapsille ja nuorille. Vauva-aikana koettu köyhyys on tutkimusten mukaan erityisen vaurioittavaa ja vaikutukset

ovat pitkäaikaisia, usein pysyviä, ja jopa ylisukupolvisia. Lapsiperheköyhyyden torjumisella edistetään mielenterveyttä nykyisissä ja tulevaisuudessa lapsisukupolvissa.

Pelastakaa Lapset muistuttaa, että mielenterveyden edistämisen periaatepäätöksen toimeenpanossa täytyy ottaa huomioon YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen vaatimukset ja niitä täsmentävät yleiskommentit, erityisesti nro. 4 (2003), nro. 7 (2006) sekä nro. 19 (2016).

YK:n lapsen oikeuksien komitea suositteli kesäkuussa 2023 antamissaan päätelmissä Suomelle, että valtio välttää sosiaaliturva-etuuksien leikkauksia, jotka vaikuttavat köyhyyden ja syrjäytymisen vaarassa oleviin lapsiin.

SOSTE (2023) on laskelmissaan todennut vuoden 2024 aikana indeksijäädytysten, työttömyysturvan ja asumistuen heikennysten lisäävän köyhyyttä noin 68 000 henkilöllä, joista 16 700 on lapsia. Vastaavasti THL (2023) on todennut sosiaaliturvaan kohdistettavien toimien lisäävän pienituloisuutta merkittävästi ja lisäävän eriarvoisuutta eri väestöryhmien välillä

YK:n lapsen oikeuksien komitea nosti vuoden 2023 huomioissaan esille suomalaisen yhteiskunnan yhdenvertaisuuteen liittyviä ongelmia. Komitea piti myönteisinä rasmin vastaista ja hyvien väestösuhteiden toimintaohjelmaa, toimenpideohjelmaa kiusaamisen ehkäisemiseksi, kansallista romanipoliittista ohjelmaa (2023–2030) sekä vammaisia henkilöitä koskevaa toimintaohjelmaa.

Komitea oli kuitenkin syvästi huolestunut lapsiin ja nuoriin sukupuolen, iän, kielen, ja kansallisen tai etnisen alkuperän, maahanmuuttajataustan perusteella, vammaisiin lapsiin, sekä lesbo-, homo-, bi-, trans- ja intersukupuolisiin lapsiin kohdistuvasta jatkuvasta syrjinnästä ja kiusaamisesta.

Lähteet:

Solantaus, T., Leinonen, J. & Punamäki, Raija-Leena (2014). Children's Mental Health in Times of Economic Recession: Replication and Extension of the Family Economic Stress Model in Finland. *Developmental Psychology* 40(3):412–29. DOI:10.1037/0012-1649.40.3.412

YK:n lapsen oikeuksien komitea 2003. Yleiskommentti nro. 4 nuorten terveydestä ja kehityksestä lapsen oikeuksien yleissopimuksen yhteydessä.
https://lapsiasia.fi/documents/25250457/37289406/CRC_GC_2003_4_julkaisu.pdf/fbf1bccc-9808-3fff-8552-70e4964e4868/CRC_GC_2003_4_julkaisu.pdf?t=1494585975000

YK:n lapsen oikeuksien komitea 2006. Yleiskommentti nro. 7 lapsen oikeuksien täytäntöönpano varhaislapsuudessa.
https://lapsiasia.fi/documents/25250457/37288006/CRC_C_GC_7_julkaisu.pdf/72594e31-1626-3ec6-a46f-e7627cb613f8/CRC_C_GC_7_julkaisu.pdf?t=1465380635000

YK:n lapsen oikeuksien komitea 2016. Yleiskommentti nro. 19 julkisesta budjetoinnista lasten oikeuksien toteuttamiseksi.
https://lapsiasia.fi/documents/25250457/37289135/CRC_C_GC_19_julkaisu.pdf/6afc535f-566b3b7f-9deb-6c74ae60ffe0/CRC_C_GC_19_julkaisu.pdf?t=1488440991000

Soste ry 2023. <https://www.soste.fi/uutiset/soste-selvitti-hallituksen-leikkaustenvaikutuksetmaakunnittain-lahes-17-000-uutta-alaikaista-tippuu-koyhyysrajan-alle/>

THL 2023. Hallitusohjelman mukaisten sosiaaliturvan leikkausten vaikutukset vuoteen 2027.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/147877/URN_ISBN_978-952-408-2297.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Lapsen ääni 2023 -kysely
<https://www.pelastakaalapset.fi/ajankohtaista/lapsen-aani-2023/>

<https://www.pelastakaalapset.fi/wp-content/uploads/2023/10/lapsen-aani-2023.pdf>

YK:n lapsen oikeuksien komitean suositukset Suomelle (englanniksi)
https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2FC%2FFIN%2FCO%2F5-6&Lang=en

YK:n lapsen oikeuksien komitean suositukset Suomelle (UM:n epävirallinen käänös)
https://um.fi/documents/35732/0/CRC_C_FIN_CO_5-6_fi+%281%29.pdf/f8e9c156-5172-0834-d6c7-201066cbc9f2?t=1691047057189

Väkivallaton lapsuus -toimenpidesuunnitelma

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161899/STM_2019_27_J.pdf?sequence=4&isAllowed=y